

Studijní program Sociální pedagogika na Katedře sociální pedagogiky Pedagogické fakulty Ostravské univerzity

Julius Sekera, Bohdana Richterová

Proměny sociální pedagogiky v Ostravě

Sociální pedagogika jako studijní obor, nyní studijní program na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity (PřF OU), má své historické kořeny v 90. letech. Až do současné doby prošla několika výraznějšími proměnami, které popisujeme v tomto příspěvku. Postupem času došlo k proměně zájemců o obor, profilu absolventů i obsahu studijních plánů (Sekera, 2008a). V současné době, nejen vlivem opatření v souvislosti s Covid-19, dochází k rozšíření metod a prostředí výuky. Sociální pedagogika v Ostravě je úzce provázaná s vývojem regionu, restrukturalizací průmyslové oblasti a proměnou populace v kraji. Ve svém užším zaměření má výzkumnou i profesní ambici zaměřenou převážně na děti a dospívající se sociálním znevýhodněním, a podporu (rodiny, školy a dalších institucí) pro jejich začlenění. Ve svém širokém zaměření je touhou členů Katedry i oboru vychovávat, vzdělávat a formovat pedagogy, kteří porozumí sobě, svým spolupracovníkům a klientům (ať již to jsou děti, dospívající nebo dospělí jedinci) a dokážou je podpořit v celoživotním procesu rozvoje.

Historie

Vytvoření studijního oboru Sociální pedagogika na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity předcházela v 90. letech realizace neděleného čtyřletého magisterského oboru Vychovatelství. Výuka probíhala v prezenční formě a záhy také v kombinované. Ve společném základu se obor vyznačoval důrazem na pedagogiku a psychologii, zčásti také na sociologii. Po prvním ročníku se studenti rozhodovali pro jednu ze čtyř orientací: hudební, výtvarnou, pracovní technickou nebo sportovní.

Studijním oborem, který navázal na Vychovatelství, byla Sociální pedagogika – prevence a resocializace. Ta již probíhala v bakalářském a magisterském studiu, opět v prezenční a kombinované formě. Obsahová náplň tohoto studia byla do určité míry determinována studiem předmětů důležitých pro fungování policie (např. základy práva, forenzní psychologie, kriminologie, stát a jeho fungování, vybrané problémy penologie, soudy a soudní řízení, trestní právo, právní základy výkonu policejní služby, kriminalistika a další). Studenti kombinovaného studia se z velké části rekrutovali z řad policie. „Policejní“ kombinované zaměření totiž naplňovalo podmínky kariérního postupu pro práci u policie. Pro personální základnu vyučujících byla typická intenzivní spolupráce naší katedry s externími vyučujícími.

Je dlužno poznamenat, že zaměření na jedno specializované odvětví (kromě pedagogicko-psychologického základu) nebo v případě kombinovaného studia oboru Sociální pedagogika – prevence a resocializace, umožňovalo frekventantům znalosti ve studované oblasti lépe koncentrovat. V případě studia Vychovatelství umožňovala volba zaměření větší hodinovou i odbornou dotaci ve srovnání s aprobacemi učitelských oborů. Učitelství bylo téměř vždy studováno s cílem obligatorně alokovat v pregraduální přípravě minimálně dvě aprobace (někdy odborně značně rozdílné). Tím se učitelství orientovalo do šířky, a ne tolik do hloubky. Kromě toho pedagogicko-psychologický základ ve Vychovatelství (a následně oboru Sociální pedagogika) se od téhož základu v učitelství lišil zaměřením na výchovné formování osobnosti a osobnostní rozvoj dítěte, kdežto učitelské kompendium pedagogického i psychologického kurikula směřovalo spíše k didaktickému zvládnutí vyučování. Dodejme, že ve výchovném pojetí pedagogiky do té doby převládala tzv. teorie

výchovy, se kterou jsme se vyrovnávali orientací na dítě a na osobnostní rozvoj (např. Brezinka, Helus, Lazarová, Knotová, Smékal, Valenta aj.) a nikoli na ideologii.

Konstatujeme, že vedoucí pracovníci zařízení, ve kterých absolventi posléze nastupovali do pracovního poměru (např. dětské domovy, výchovné ústavy, volnočasové organizace) hodnotili přípravu našich absolventů (včetně ovládnutí konkrétní orientace) značně vysoko (Sekera, 2009), potvrzeno dotazníkovými šetřeními i osobními setkáními s pracovníky zmiňovaných institucí na poradách i workshopech.

Obor Sociální pedagogika studium Vychovatelství na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity postupně vytlačil. Tím byly ztraceny zmiňované čtyři orientace. Ve zpětném pohledu se zdá, že se tak stalo do jisté míry ke škodě věci. Proč k takovému vývoji došlo, vyžaduje samostatnou analýzu. Důležitou okolností dalšího vývoje z hlediska formy studia je skutečnost, že vzniká jen jedno obsahově stejné studium bakalářského i magisterského stupně, a to studium Sociální pedagogiky. Studijní program prezenčního studia (bakalářského i magisterského) se až na nepatrné odlišnosti zrcadlově odráží ve studijním programu kombinovaného studia. Obor Sociální pedagogika – prevence a resocializace je postupně definitivně zrušen. Důraz je položen na rozvoj osobnosti, ať již dítěte nebo dospělého, a to ve spojení se sociálním prostředím.

Sociální pedagogika je pedagogickou disciplínou. Stanoviska k jejímu předmětu se v odborné literatuře postupně vyvíjela ve dvou základních směrech (mimo řady dílčích). Oba směry se odrazily v pojetí našich studijních plánů. Nejprve téměř ordinární zúžení, které předpokládalo, že sociální pedagogika má svůj předmět ve výchovném působení na rizikové a sociálně znevýhodněné jedince a skupiny (např. Průcha et al., 2009). Posléze nástup širšího pojetí sociální pedagogiky jako transdisciplinárního oboru se záměrem rozvoje sociálních dovedností a kompetencí vztahující se na celou populaci dětí i dospělých s poněkud deklarativní ambicí vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti (např. Kraus & Poláčková, 2001)¹.

Organizace vzdělávání studentů Sociální pedagogiky na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity (podobně jako na jiných univerzitách) je zásadně poznamenána vznikem děleného studia, tj. bakalářské přípravy a magisterské přípravy. Obsah studijních plánů je (v rámci možností) nasměrován tak, aby bakalářské studium bylo více orientováno „prakticky“. Magisterské studium se mělo naopak větším dílem věnovat hlubšímu teoretickému zázemí. Je otázka, zda idea děleného studia jako důsledek homogenizace tehdejších pohledů na způsob přípravy nejen sociálních pedagogů, ale i např. učitelů, byl šťastný. V každém případě se pregraduální přípravou prolíná potřeba propojení fundamentu teorie, didaktické praxe výchovného působení a (což je pro přípravu sociálních pedagogů na PdF OU svým způsobem specifické) zaměření na rozvoj osobnosti sociálního pedagoga a jeho klientů. Osobnost sociálního pedagoga je námi vnímána jako jeden ze stěžejních nástrojů pedagogické práce. Ovládnutí svým způsobem „techniky výchovy“ považujeme sice za nezbytné, nicméně za rozhodující jsme vždy považovali formování osobnosti pedagogického pracovníka tak, aby byl schopen budovat vztah k dítěti a s tím související nezbytnost poznávat a rozvíjet sám sebe. Poněkud zjednodušeně řečeno to, co rozvíjí dítě, nejsou v první řadě myšlenky, fakta a teorie, ale vztah. Vztah znamená mít s dítětem (klientem) spojení.

Rádi bychom se zmínili o dvou, z našeho pohledu, významných etapách v rozvoji oboru Sociální pedagogika na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity. První z nich je pokus o akreditaci doktorského studia sociální pedagogiky. Pokus byl učiněn návrhem z roku 2007 a byl postaven na spolupráci s Pedagogickou fakultou v Hradci Králové (Sekera, 2008b). Byl zpracován akreditační spis a bylo vynaloženo nemalé úsilí. Akreditace byla zamítnuta, důvody nejsou zcela zřejmé.

Nicméně v současné době se podařilo Katedře pedagogiky Pedagogické fakulty Ostravské univerzity získat doktorskou akreditaci, kde je otevřen prostor i pro doktorské studium sociální pedagogiky.

¹ Sociální kompetenci můžeme chápat jako způsobilost jedince jednat s lidmi a řešit své bytí v širším společenství (Smékal, 2008, s. 11).

Je bohužel omezeno jen na problematiku spojenou s výukou sociální pedagogiky a nikoli na širokou paletu oblastí sociální pedagogiky jako vědní disciplíny. Ale jsme rádi alespoň za tuto možnost.

Druhou „historickou“ událostí katedry sociální pedagogiky je získání výzkumného projektu GAČR s názvem Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty (406/06/0731; Ostravská univerzita, n.d.). Byla to ve své době nejrozsáhlejší analýza práce v zařízeních zaměřených na reedukaci výchovně nejohroženější části populace ve věku 12/15–19 let. Výzkum probíhal ve výchovných ústavech v letech 2006–2008 a podíleli se na něm všichni tehdejší členové Katedry sociální pedagogiky. Výzkumný vzorek výchovných ústavů byl rozestřen po celé České republice. Výsledky byly publikovány ve třech základních publikacích a v řadě odborných studií (Kurelová et al., 2008; Mišíková, 2008; Sekera, 2008b).

Současné směřování

Od počátku jsme si uvědomovali, že nechceme formovat sociálního pedagoga jako úředníka ovládajícího jen dobově omezené teoretické poznatky. Usilovali jsme o formování pedagogického pracovníka, který také prožitkem porozumí sobě, spolupracovníkům v týmu a klientům, ať už jimi budou děti (děti nikoli jen v roli žáků) nebo i dospělí lidé. Záměr vytvářet u sociálního pedagoga vědomou potřebu osobnostního rozvoje jako podmínky skutečné a neformální pedagogické práce, a to nikoli na úrovni proklamace, se nám i v této chvíli jeví jako zásadní a pro rozvoj oboru vysoce perspektivní (Richterová, 2020; Sekera, 2012; 2016; 2020).

Pro dosažení uvedených cílů v přípravě našich absolventů oboru sociální pedagogiky proto Katedru sociální pedagogiky na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity personálně stavíme nejen na akademicky a výzkumně orientovaných členech, ale zároveň na absolventech tzv. úplných psychoterapeutických výcviků. Všichni členové Katedry sociální pedagogiky disponují zmíněnou přípravou. V tom se pravděpodobně lišíme od jiných obdobných kateder v České republice.

Druhý výzkumný i profesní směr Katedry sociální pedagogiky souvisí se specifiky regionu Moravskoslezského kraje a Ostravska. S počtem 1,3 milionu obyvatel má Moravskoslezský kraj v mezikrajském srovnání největší hustotu osídlení. Přestože počet obyvatel v kraji stejně tak jako v celé České republice dlouhodobě klesá, úbytek obyvatel v našem kraji dorovnávají lidé, kteří se stěhují za prací, a to především ze zahraničí (Český statistický úřad, Krajská správa ČSÚ v Ostravě, n.d.). V rámci regionálních specifik se Moravskoslezský kraj řadí mezi kraje se zvýšenými rizikovými faktory související s nerovnostmi v přístupu ke vzdělávání.

Z hlediska sociálního vyloučení a znevýhodnění patří Ostravsko a Moravskoslezský kraj k těm nejohroženějším v rámci České republiky, což dokládá např. počet vyplacených dávek státní sociální podpory nebo kumulace vyloučených lokalit v regionu (např. Český statistický úřad. Veřejná databáze, n.d.; Evropský sociální fond České republiky, n.d.). Potřeba zaměřit se a podpořit sociálně znevýhodněné děti tak, aby se mohly začlenit do společnosti, zažít úspěch, a to nejen ve školním prostředí, ukazují např. výzkumy PISA 2015 (OECD, 2016). Aktuálnost těchto témat pro Českou republiku je možné objevit i v nejnovějších strategických dokumentech (Fryč et al., 2020). V současné době připravujeme dva rozsáhlejší výzkumné projekty, které se danému tématu věnují.

Od akademického roku 2021/2022 studenti na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity nastupují do čtyř nových akreditovaných studijních programů Sociální pedagogiky bakalářské i magisterské, a to jak v prezenční, tak i v kombinované formě. Nově je zvýšený důraz kladen na internacionalizaci. Tak, jak již bylo v minulém období, studenti mají na výběr cizí jazyk, nově potom odborné předměty vyučované v angličtině nebo němčině. Studenti jsou významně podporováni v dlouhodobých i krátkodobých výjezdech do zahraničí. Věříme, že tyto zkušenosti jim umožní nový pohled na témata sociální pedagogiky v našem regionu. Do programů byly nově zařazeny předměty připravující pedagogické pracovníky nejen v prostředí mimoškolních aktivit, školských a sociálních organizací, ale také přímo v prostředí škol. Program reflektuje aktuální legislativní proces s oporou o již schválené a publikované dokumenty a odborné texty (např. Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice, 2017; 2020;

Databáze strategií. Úřad vlády ČR, (2016) připravující zavedení sociálního pedagoga ve škole. Nadále je kladen důraz na osobnostní přípravu pedagogů. Teoretické předměty byly v magisterském programu rozšířeny např. o předmět Terapie v sociální pedagogice.

Od počátků sociální pedagogiky v Ostravě se na vývoji a realizaci studijních programů podíleli jak akademičtí pracovníci, tak odborníci z praxe (Sekera, 2008a). Tento trend pokračuje i nadále. Sociální pedagogika je budována jako vědecké odvětví, ale zároveň praktická disciplína. V posledním období je kladen zvýšený důraz na komunikaci jak s odbornou komunitou, tak veřejností. Nově katedra začíná využívat sociální sítě a hledat nové komunikační kanály.

Závěr

Vývoj a rozvoj oboru je vždy ovlivněn kontextem, ve kterém probíhá. Politicko-legislativní kontext související s regulací profese sociálního pedagoga není v České republice ukončen. Zákon o pedagogických pracovnících byl již několikrát přepracován a v tuto chvíli není zřejmé, zda a v jakém rozsahu bude profese sociálního pedagoga legislativně podpořena. Jiným kontextem je kontext společenské potřeby. Ten ukazuje, že témata sociální pedagogiky, kterými se ubírá sociální pedagogika v Ostravě, ať už výše popsaná potřeba důrazu na osobnostní rozvoj pedagogů nebo téma sociálního znevýhodnění a potřeby podpory těchto jedinců, jsou tématy aktuálními jak v oblasti výzkumu, tak aplikace v praxi.

Literatura

- Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice. (2017). *Dokumenty ke stažení*. Standardy vzdělávání v oblasti sociální pedagogiky pro jednotlivé typy studijních programů vydané Asociací vzdělavatelů v sociální pedagogice. <https://bit.ly/3AKqaNo>
- Asociace vzdělavatelů v sociální pedagogice. (2020). *Dokumenty ke stažení*. Náplň práce sociálního pedagoga v základní škole. <https://bit.ly/3AKqaNo>
- Český statistický úřad. Krajská správa ČSÚ v Ostravě. (n.d.). *Cizinci*. <https://www.czso.cz/csu/xt/cizinci-xt>
- Český statistický úřad. Veřejná databáze. (n.d.). *Sociální zabezpečení*. <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=statistiky&katalog=30850>
- Databáze strategií. Úřad vlády ČR. (2016). *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016-2020*. <https://www.databaze-strategie.cz/cz/urad-vlady/strategie/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení-2016-2020>
- Evropský sociální fond České republiky. (n.d.). *Výskyt sociálně vyloučených lokalit v ČR a podle krajů*. <https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/index9ba9.html?page=3>
- Fryč, J., Matušková, Z., Katzová, P., Kovář, K., Beran, J., Valachová, I., Seifert, L., Běťáková, M., Hrdlička, F., & kolektiv autorů Hlavních směrů vzdělávací politiky ČR do roku 2030+. (2020). *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf
- Kraus, B., & Poláčková, V. et al. (2001). *Člověk - prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Paido.
- Kurelová, M, Sekera, O., Kubíčková, H., & Sekera, J. (2008). *Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty II. Proces reedukace a resocializace očima dětí a analýza profesních činností vychovatelů a učitelů ve výchovných ústavech*. Pedagogická fakulta Ostravské univerzity. <https://bit.ly/3kMVsvx>

- Mišíková, J. (2008). *Komunitní systém vo výchovných zariadeniach pre adolescentov III. Rodičia, kurátori a diagnostické ústavy jako účastníci resocializácie adolescentov*. Pedagogická fakulta Ostravské univerzity. <https://bit.ly/39G2cHn>
- OECD. (2016). *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*. <https://doi.org/10.1787/9789264266490-en>
- Ostravská univerzita. (n.d.). *Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty*. <https://pdf.osu.cz/pes/6146/granty-na-katedre-socialni-pedagogiky>
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2009). *Pedagogický slovník* (7. vyd.). Portál.
- Richterová, B. (2020). Individuální akční výzkum jako možnost osobnostního a sociálního rozvoje studentů Pedagogické fakulty. In B. Richterová (Ed.), *Akční výzkum v teorii a praxi* (s. 65-85). Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- Sekera, J. (2008a). Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty Ostravské univerzity v roce 55. výročí vysokoškolského vzdělávání v regionu. In V. Krejčí & J. Malach (Eds.), *55. výročí vysokoškolského vzdělávání učitelů na severní Moravě a ve Slezsku* (s. 143-148). Ostravská univerzita v Ostravě.
- Sekera, J. (2008b). *Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty I. Mezilidské vztahy personálu v resocializačních zařízeních pro adolescenty*. Pedagogická fakulta Ostravské univerzity. <https://bit.ly/2XZpRQw>
- Sekera, J. (2012). Sociální pedagogika a expertiční aktivity. In J. Sekera (Ed.), *Možnosti využití experienciality v přípravě pedagogických pracovníků* (s. 8-43). Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- Sekera, J. (2016). Osobnostní růst v podmínkách přípravy sociálních pedagogů na pedagogických fakultách v Ostravě a Hradci Králové. In J. Sekera (Ed.), *Osobnostní růst v podmínkách přípravy sociálních pedagogů na pedagogických fakultách v Ostravě a Hradci Králové* (s. 5-18). Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- Sekera, O. (2009). *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- Sekera, O. (2020). Akční výzkum v kontextu osobnostního rozvoje učitele. In B. Richterová (Ed.), *Akční výzkum v teorii a praxi* (s. 45-64). Pedagogická fakulta Ostravské univerzity.
- Smékal, V. (2008). Selfmanagement jako cesta k sobě a druhým. In J. Kolář & B. Lazarová (Eds.), *K sobě, k druhým, k profesi. Teorie, programy a metody osobnostního a sociálního rozvoje pedagogických pracovníků* (s. 8-20). Masarykova univerzita.

Julius Sekera, Bohdana Richterová
Pedagogická fakulta, Ostravská univerzita

Doc. PhDr. Julius Sekera, CSc. pracuje na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity od roku 1982. Od roku 2000 vedl Katedru pedagogiky a posléze do počátku roku 2021 Katedru sociální pedagogiky. K nejvýznamnějším odborným výzkumným projektům Julia Sekery patří projekt GAČR Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty. Mezi další aktivity patří více než desetiletá šéfredaktorská práce mezinárodního časopisu *The New Educational Review*. Připomeňme také orientaci na psychoterapii. Absolvoval několik psychoterapeutických výcviků. Je členem České asociace pro psychoterapii a na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity vede tzv. úplné psychoterapeutické výcviky. Jejimi frekventanty jsou mimo jiné současní i bývalí studenti sociální pedagogiky.

Mgr. Bohdana Richterová, Ph.D. pracuje na Pedagogické fakultě Ostravské univerzity jako interní zaměstnankyně od roku 2013. Od počátku roku 2021 vede Katedru sociální pedagogiky. Odborné zkušenosti získala nejen v akademické oblasti, ale také v praxi školských a sociálních zařízení. Vzhledem ke své aprobaci Pedagogika – sociální práce na Palackého Univerzitě v Olomouci a absolvování dlouhodobého psychoterapeutického a supervizního výcviku, dává důraz v oblasti sociální pedagogiky na sociální aspekty výchovy a terapeutické přístupy v práci s klienty. Výzkumně se zabývá tématy osobnostního rozvoje a rizikového chování žáků, které je úzce propojeno s tématem sociálního znevýhodnění.